

али не само и тога, није само наше традицијсковековог животног пућа, о чему наговештава у културно добро — он је као што је то ауторка уводном тексту књиге, Б. Јовановић присићућа показала културно добро и многих других народа, нама суседних, али и оних просторно удаље них. Иако се сигурно „прекруја“ користила код нас веома давно као и код других народа у свом традицијском облику (каким га ми познајемо) — његовом називу — начину производње и ујо-требе булгур је наслеђе из османског периода — прихваћено и неговано код свих етничких и религиозних заједница. Управо коришћењем у свакодневной и обредной исхрани код различитих етничких и религиозних заједница и у складу са другим локалним условима ова неспорно турска основа се богатила у варијантима и дејствима, што је ауторка бројним наведеним примерима и показала.

Зајто је појава ове књиге у многоме институтивна. Добили смо једно пар екселанс научно дело, добили прилику да (не)заборавимо једно вредно зрнце, а зајрећано у дубини колективног памћења, у нашој традицијској култури, али да схваћемо да су наша културна добра стварна, наша и то свакако само једним њиховим делом. Она су како се види и из овог примера много више део и других култура, да би се на прагу новог миленијума оно и нама и другима враћало из кулоквијално речено „преко баре“.

У свему томе највећа је заслуга свакако ауторке др Олге Зиројевић, али и Музеја „Ситаро село“ из Сирогојна који је одлучио да изда ову књигу и представи је научној и културној јавности. Појављивање ове књиге управо у издању Музеја „Ситаро село“, које негује нашу традицијску културу могло би бити подстицај и за следеће сличне подјаве.

Мирослав НИШКАНОВИЋ

Бојан Јовановић, **КАРАКТЕР КАО СУДБИНА**, Народна библиотека „Стефан прво-вечани“, Краљево 2002.

Недавно објављена књига есеја Бојана Јовановића из области етнопсихологије плод је вишегодишњег интересовања аутора за ову сложу, а значајну проблематику. Уз оригинални наслов којим парафразира Хераклијову мисао о карактеру као човековој судбини, есеј је Б. Јовановића садржински обухватају: исцрпну анализу историје етнопсихологије Срба, зајтим ишитања методологије етнопсихолошких проучавања, као и тумачења психичких особина српског народа.

Осим теоријског увођења у проблем изучавања карактера са становишта његовог основног пољетом осликавао менталитет истактовећивања са судбином као одредницом чо

зналачком преиспитивању прећеног пућа српске етнопсихологије.

Осврћи на наслеђе ове научне гране аутор зајочиње са етнопсихолошким зајажбањима Вука Караџића. Даље следи критичка анализа резултата истраживања писаца с краја XIX и почетка XX века који су се са више или мање успеха огледали и на пољу етнопсихологије (Владимир Карић, Алимјије Васиљевић, Сима Тројановић и др.). Њихов допринос Б. Јовановић објашњава ујицајима европских научних тенденција тога времена, као и стицањем науке о народу у Срба.

Научну вредност Јована Цвијића, ушемељивача српске етнопсихологије аутор сагледава у оквиру антиројгеографске методе, проучавања миграција, као и иницирања теренских истраживања, на основу којих је Цвијић изнео своју познату систематизацију психичких типова Балкана. Међусобне регионалне разлике у типским особинама, по Цвијићу, настале су, указује Јовановић, неједначеношћу балканских простора, првенствено у ириодно-географском, а зајтим у етнокултурном, историјском и економском погледу.

Аутор свестрано осветљава и допринос Владимира Дворниковића. Мада инспирисан Цвијићем, Дворниковић одстоја од Цвијићевог типолошке диференцијације психичких профила. Похвално се изражавајући о Дворниковићевој научничкој ерудицији, Јовановић истиче и заблуде у које овај писац зајпада инсистирајући на идеји о јединственом психичком (и расном) типу Југословена. То се, подстикнуто идеолошким климом која је све до последњих деценија прошлога века владала на просторима тадашње Југославије, негативно одразило, сматра Јовановић, на целој етнопсихологији, која је пролазила кроз фазе стагнарања, па и замирања. Историјска судбина Југословена, 51–94, Срби у кључу националне карактерологије, 25–25–49).

Остали су непознати јавности, па и зајто задужили науку о психологији Срба. Надокнађујући пројашћено Јовановић подвргава објективног превредовању удела у проучавању менталитета Срба које су за собом остале или Слободан Јовановић и Владимир Вежмар-Јанковић, обоје заслужни за боље разумевање менталног склопа припадника српског грађанског друштва у своје формирање. За С. Јовановића је карактеристично да је прецизнијих личности Србији XIX века, док је В.

Велмар-Јанковић неогрешиво сагледавао менталистички провинцијског дошљака који провејава ауторову идеју о целисходности проулази кроз сложени процес преображавања у грађанина, одликујући се „прелазничким менталистичком функционални карактер и културни образац, 65-73; Људи прелазничког типа, 75-89).

При вредносном оцењивању резултата које је у проучавању балканских људи постигао Петар Цацић, аутор констатира да је овај врхунски књижевни аналистичар значајно допринео „познавању бићних духовних аспеката наше традиције, као и нас самих. Тамне црте балканског менталистичког, 91-99).

У теоријском смислу посебно су драгоцене на ауторову излагања из домена индивидуалне и колективне психологије, на којим основа гради свој аналитички присвојени карактеролошким проучавањима, а у оквиру његов исцртавањима психичких црта у контексту културе и личности. Овај присвојени усмерен је на изучавање урођених и стечених особина људских бића које под условима сазревања „унутар заједничке друштвене традиције и о њима одређене правилности у понашању свих припадника те културе“. При томе је, сматра Јовановић, бићно исцртавање „психолошке садржаје културних творевина и социо-културних феномена“, обухватајући и „архаично наслеђе у коме су одређене етичко-психолошке одлике и формиране“.

Залазећи у значењска разграничења термина као што су: нарав, менталистички и национални карактер, аутор их прецизно дефинише, залажући се за појам национални карактер, јер га сматра „првенственим етичким карактеролошким обрасцем“, који најадекватније одређује предмет ових проучавања.

У овом напору Б. Јовановић подсећа на димензију црта националног карактера. Формиран као производ природне средине, начина производње, духовне културе и традиције променама тих, условљавајућих фактора, мења се и национални карактер. У вези са тим, аутор, када је реч о овим исцртавањима, истиче досада мање познату истину, а то је, да неке трансформисане психичке црте, у једном културно-историјском и друштвеном раздобљима, могу да имају повратно дејство на реално поменути чиниоци који су те промене изазвали. Зато, сматра Јовановић, треба имати у виду „релативност извесних позитивних и негативних националних особина“, јер њихово трајање зависи „од постојаности контекста у коме су формиране.“ (Еуристички изазов етичко-психологије, 11-22).

Иако кроз већину текстових ове књиге пролази кроз сложени процес преображавања у своја есеја овом проблемом посебно је посвећена пажња. Као добар познавалац традиционалне културе Срба, а пре свега духовне сфере те културе, о чему сведочи његова обимна библиографија наведена и у овој књизи, Јовановић сматра да веровање у судбину представља одговор на пагански изазов да се лакше прихвати будућност“. У том контексту указује на амбивалентан однос према судбини изражен, како у веровању у судбинску предодређеност човековог живота, тако и у схватању омогућностима да се рационално, посредством знања, али и уз магијско-религијско срејство утиче на судбину, да би се променила, избегла, и усмерила у жељеном правцу. (Сматрање судбине, 115-128)

У којој мери према српској традицији мисли се бића одређују судбину Јовановић документира анализом садржаја одабраних народних прича, посебно оних које својим мотивима илустрирају повезаност људског карактера и судбине (Тако је суђење, 129-141).

Када говори о етичкој судбини косовских Срба Јовановић однос између судбине и карактера сагледава двојачко: с једне стране, мучна прошлост под Турцима, друштвено-политички, и етно-демографски процеси који вековима нису били наклоњени Србима, утицали су на формирање менталистичког који се мирио са судбином, и прилагођавао јој се (шкртељивост, прибраност, мимикрија) а с друге стране, традиција о богатој националној, и културној историји средњовековне Србије, као и симболично значење косовског мита, постали су у данашње време, између осталог, по Јовановићу, чиниоци развијене националне свесности, ослобођене схватања о предодређености судбине. Тако, овим примером аутор доприноси ширем, и свестранијем разумевању односа између судбине и карактера. Они, значи, не морају увек да буду у узрочно-последичној вези, већ судбину може да замени реалност“ етнокултурно идентитетско-окрећност ка будућности (Судбина Срба на Косову и Меџохији, 101-115).

У завршној расправи аутор јурга одговор на нека бићна питања структуре националног карактера Срба. Полazeћи од религијског мишљења, јо њему важног за утврђивање „релативност извесних позитивних и негативних националних особина“, јер њихово трајање зависи „од постојаности контекста у коме се трајање врши“ Јовановић врши реконструкцију прелазних фаза у религиозном животу Срба. При томе има у виду њихову наелећеност на граничним етнографско-географ

ским просторима Балкана, између разних цивилизација и религија, православне и католичке, хришћанске и исламске, што је, сматрајући, добродушности, насипам инаћења, издај Јовановић, „од судбоносног значаја“ и за културу, и за психологију народа. У том контексту чујући, Јовановић изражава свој критички став према развоју хришћанства од његових оснивања према негативним, „тамним делом нашег постојања, и услона у време средњовековне историје“, јер је, по њему, такав однос према Србији, када су почела да се „крстелизују и стварају“ реалног самосознавања и прихватања национална својства и одређене карактеристике истине о себи. Хришћанизација и паганистичке цркве српског народа“, до пројасни државне и турских освајања која су проузроковала обнављање паганских религиозних форми.

Гледано у психолошким релацијама према вишевековне владавине несигурности и насиља, када је уз витално паганство хришћанство представљало Србима углавном само „ушешну веру“, и када су били без културног обрасца који би им обезбеђивао национално јединство, тај период је био обележен, по аутору, прелазничким менталитетом. У неодређености таквог менталитета Јовановић преко усешно носи са недокучивим, и зајамњеним појавама колективне психологије српског народа. Овом по волумену великом књигом Јовановић не само да враћа пољуљани углед својој грани домаће науке о човеку, и његовој духовности, већ и у теоријско-методолошком смислу утире путеве за даља проучавања.

Десанка НИКОЛИЋ